

ETIIKKA ANTIGONESTA

Philippe Lacoue-Labarthe, *Etiikasta: Lacan ja Antigone. (De l'ethique: À propos d'Antigone, 1990.)* Suomentanut Jaana Jalkanen ja työryhmä. Loki-Kirjat, Helsinki 1993. 39 s.

Helsingin "Lacan-piiri" julkaisi **Philippe Lacoue-Labarthen** viime lokakuista Helsingin-vierailua silmällä pitäen pienen kirjaseen johon on suomennettu Lacoue-Labarthen artikkeli *Etiikasta: Lacan ja Antigone*. Tässä artikkelissaan Lacoue-Labarthe tarjoaa maistiaiset Lacan-luennastaan sekä käsittelee *Antigonea* ja "psykoanalyysin est-etiikkaa". Nämä olivat myös lokakuisen seminaarin aiheena. Tässä kontekstissa *Etiikasta* tulee ymmärrettävämmäksi, sillä muuten voisi hieman ihmetellä tämän alun perin suullisen, Lacan-kollokviossa vuonna 1990 pidetyn, esitelmän suomentamista. Toki *Etiikasta* sisältää monia mielenkiintoisia ajatuskuvioita ja pyrkii pohtimaan etiikka ja sen alkuperää omalaatuisesta perspektiivistä.

Lacoue-Labarthen artikkelin lisäksi *Etiikasta* sisältää Hannu Siveniuksen lyhyet alkusanat ja Jaana Jalkasen kokoaman tiivistelmän **Sofokleen** murhenäytelmästä *Antigone*.

Lacoue-Labarthe (s. 1940) on Strasbourg'n yliopiston filosofian professori. *Antigonea* hän kuuli jo iltasatuna äidiltään, joka oli kreikan kielen opettaja. Seurauksena tästä oli se, että Philippe on sittemmin muun muassa tehnyt oman teatteriohjauksensa *Antigonesta* ja vielä 50-vuotiaana hän pohtii Labdakoksen suvun traagista kohtaloa.

Etiikka-artikkelissa Lacoue-Labarthen lähtökohtana on **Jacques Lacanin** *Antigone*-luenta, jonka Lacan esitti psykoanalyysin etiikkaa koskevassa seminaarissaan. Siitä ammentaen Lacoue-Labarthe kysyy:

"Miksi etiikka tarvitsee teatteria? Ja miksi etiikka, eettinen pyrkimys, ei halua tietää siitä mitään?" (s. 17)

Etiikasta arkkietiikkaan

Lacoue-Labarthen mukaan vuosisatamme on unohtanut kysymyksen etiikasta. Tämä kysymys on nyt kysyttävä uudelleen ja kokonaan uudella tavalla. Etiikan kysymisen on tapahduttava pitäen silmällä koko länsimaisen etiikan historiaa ja etiikan kysymisen uudelleenmuotoilun on pyrittävä siihen, mitä Lacoue-Labarthe kutsuu "arkkietiikaksi". Kysymys on yhtäältä etiikan alkuperän kysymisestä ja toisaalta "alkuperäisen etiikan" etsinnästä.

Kysymys alkuperäisestä etiikasta on löydettävissä erilaisissa muodoissa muiltakin ajattelijoilta kuin Lacoue-Labarthelta. Ajateltakoon vaikka **Friedrich Nietzschen** pyrkimyksiä päästä käsitteellisen hyvän ja pahan tuolle puolen, **Martin Heideggerin** olemisen analyysistä kumpuavaa alkuperäistä etiikkaa tai esim. **Emmanuel Levinasin**

etiikan merkitystä etsivää ja Toisen ihmisen kasvojen välittömään kohtaamiseen perustuvaa projektia, jota on kutsuttu "etiikan etiikaksi", "ultraetiikaksi" tai "protoetiikaksi". Yhteistä näissä kaikissa on eettisten konstruktioiden hylkääminen ja "perustan" etsiminen muualta kuin tiedollisesta todistusvoimasta tai argumentaation näppäryydestä ja muodollisesta pätevyydestä.

Perinteiset "filosofiset etiikat" eivät kelpaa myöskään Lacanille tai Lacoue-Labartheille, koska ne perustuvat *hyvän* käsitteelle. Lacoue-Labarthe ymmärtää hyvän kovin absoluuttisesti ja totalitaristisesti huomauttaessaan sinänsä terävästi, että "moraalisen hyvän ylläpito synnyttää vaihtoehdotonta politiikkaa" (s. 20). Arkiymmärryksessä (ja filosofiasakin) hyvä usein ymmärretään Lacoue-Labarthen viittaamaan tyyliin ja tällöin hyvästä todellakin tulee väkivallan väline ja ylläpitäjä sekä 'vaihtoehdottomuuden' legitimoija. Toinen — myös filosofien tietoisesti tai tiedostamattomasti käyttämä — tapa ymmärtää hyvää on ymmärtää se subjektiivisesti mielihyvänä.

Näin ollen hyvä ei kelpaa Lacoue-Labarthen arkkietiikan lähtökohdaksi. Hän hakee apua Lacanista ja hänen *Antigone*-luentansa inspiroimasta "psykoanalyysin traagisesta etiikasta". Siihen päästäkseen on otettava heideggerilainen "askel taaksepäin" hyvän etiikkaa 'edeltävään' ja sen mahdollistavaan alkupeiräiseen etiikkaan, joka on "hyvän etiikan tuolla puolen".

Filosofisen etiikan ylittämässä on kysymys linjan tai raja-aidan ylittämisestä. Tämä raja-aita on historiallinen ja tiedollinen raja-aita. Historiallinen se on siksi, että tragedia "edeltää" **Platonian**, siis filosofiaa, joka pyrki asettamaan tragedian itseään vastaan ja tuomitsemaan sen pelkäksi "mimetologiaksi". Etiikan historiallisuus kietoutuu tiedostamattoman historiallisuuteen ja juuri tiedostamaton on se, joka rajan tuolla puolen lymyilee. Lacanin mieli halajaa "hyvän maailman tuolle puolen", tiedostamattomaan, ei-tietoon ja tragediaan.

"Etiikaksi tai arkkietiikaksi ymmärretyt psykoanalyysin tehtävät on paitsi osoittaa tämän linjan tuolle puolen myös yrittää päästä sinne" (s. 21). Mutta herää kysymys miten ei-tietoon hypätään? Tällöin on kysymys toivosta ja jos sitä ei ole, on loppu lähellä, kuten Lacan asian ilmaisi. Toivon esille ottaminen on filosofisen etiikan kannalta uskaliaista, sillä eihän nykyään monikaan itsensä vakavasti ottava moraalifilosofi voi toivon varaan mitään kestävästä laskea.

Tragedia ja etiikka

Lacanin *Antigone*-luentaa seuraten Lacoue-Labarthe vihjaa, että "etiikka tarvitsee tuekseen estetiikkaa" ja on rakennettava "jotain, jota voisi kutsua *est-etiikaksi*" (s. 29). *Antigonea* lukemalla voimme tarkastella "jääkö tragedia mielihyvän talouden vangiksi ja siten alistaiseksi hyvän etiikalle" (s. 23) vai

pääseekö se rajan yli.

Näin myös Lacoue-Labarthe pyrki saattamaan filosofian loppuunsa ja täydellistymiseensä, mikä tapahtuisi tragedian avulla. Tragedia on filosofian koetinkivi tai mahdollisuus toisenlaiseen ajatteluun. Tästä herää kaksi kysymystä. Voiko filosofiaa ylipäättensä saattaa loppuunsa, ja onko tähän edes mitenkään järkevää pyrkiä? Entä miksi tämä täydellistyminen tapahtuisi juuri teatterin avulla?

Tästähän Lacoue-Labarthe lähti liikkeelle. Pääsiko hän loppuun asti? Ainakin hän nytkähti liikkeelle, sillä vaikka emme tragedian avulla pääsisikään rajan yli filosofian tuolle puolen, muistuttaa tragedia meitä siitä ylijäämästä tai filosofian hämärtämästä alueesta, johon filosofia ei ole päässyt käsiksi mutta jota ei silti ole syytä unohtaa. Kuitenkaan hän ei pystynyt minulle täysin selvittämään miksi etiikka tarvitsisi tähän juuri tragediaa. Eikä myöskään, miksi eettisen pyrkimyksen pitäisi kovasti teatterista piitata eli miksi filosofian ja teatterin tulisi olla ystäviä. Mutta kyllä Lacoue-Labarthe esittää kiintoisia ajatuksia etiikan, teatterin ja psykoanalyysin välisistä suhteista.

Helsingissä esitelmöidessään Lacoue-Labarthe kritisoi Heideggeria siitä, että tämä mytologiso **Hölderliniä** tekemällä runoilijasta sankarin. Tämä johtaa umpikujaan ja arkkietiikka jää näin Heideggerilla saavuttamatta. Myytin poistamisen lisäksi pitäisi Lacoue-Labarthen mukaan poistaa myös tragedia, olisi päästävä pois traagisen ajattelun piiristä. Olisi päästävä eroon tarinasta — luomatta uudentyyppistä tarinaa.

Tuolle puolen?

On tärkeää ottaa huomioon filosofian tuolla puolen oleva ja filosofian ulkopuoli, mutta pystyykö filosofia tai etiikka menemään rajan yli tuolle puolen, esimerkiksi tragediaan. Voisiko etiikka pyrkiäkin ("metafyysikan sulkeuman" sijaan) pääsemään tälle puolen: sosiaalisuuteen ja praksikseen eikä teatteriin ja teoriaan, juhmalliseen päältäkatseluun. Miksi etiikan tarvitsisi olla hyvän tuolla puolen sankaritarinoina ja runoudessa, kun se voisi olla myös hyvän tällä puolen. Länsimaisen hyvän etiikan tradition vankina jään kaipaamaan olemisen etiikan (*est-etiikan*) sijaan *olevan* etiikkaa. Vaikka Lacoue-Labarthe Lacania lainaten sanoo, että kysymys on "siitä, mitä tapahtuu maailmassa, jossa elämme" (s. 20), jää tämä maailma ainakin tässä tekstissä ulkopuolelle, teatterin näyttämön varjoon.

Toisaalta mitä sitten voisi olla tämä hyvän tuolla puolen oleva etiikka korkeampine käskyineen? Voiko tällaisella etiikalla olla muuta kohtaloa kuin Antigonen kohtalo, siis hirttäytyminen hautaholvissaan?

Lacoue-Labartheille Antigonen (ja Oidipuksen) teoissa ilmenee hyvän etiikkaa edeltävä *ethos*, vaikka he eivät kelpaakaan mallikuviksi. Lacanin liike kohti

sankaruutta on Lacoue-Labartheille liian traaginen ja kohtalonomainen, hän itse kaipaa *rohkeutta* sankaruuden sijaan. Arkkietiikan tärkein ominaisuus onkin rohkeus.

Lacoue-Labarthe ihmettelee miksi Lacan "oli niin kiintynyt romantiikan uuden mytologian ohjelmaan" (s. 36) ja kysyy miksi "*täytyy olla myytti*" ja päättää artikkelinsa arvoituksellisesti: "Tämän päivän etiikka voi olla vain traagista (ylevää) etiikkaa. Tästä ovat ensimmäisinä selvillä aikamme suuret taiteilijat. Luulen kuitenkin, ettei se ole mikään syy estetisoida etiikkaa. Se täytyisi, täytyy tietää." (s.36) Niinpä niin.

Tommi Wallenius

n & n

VAUHTI JA KUOLEMA

Paul Virilio, *Katoamisen estetiikka*. (*Esthétique de la disparition*, 1980). Suomentanut Mika Määttänen. Gaudeamus, Helsinki 1994. 134 s.

On itse asiassa hämmästyttävää miten maalaisia filosofit ovat. Eräät vetäytyvät vuoristoon, toiset vuonoille, jotkut eivät poistu koskaan kotiraitiltaan. Jopa suurkaupunkien filosofit kurottavat toisella jalallaan maaseudun rauhaan. Ehkä osasyynä filosofien maalaisuuteen on akateeminen todellisuus, jossa lähestulkoon aina eletään vuosikymmeniä jäljessä muusta todellisuudesta. Akateeminen kaupungistuminen on vasta alussa.

Ranskalainen **Paul Virilio** ei ole poikkeus, vaikka esittäytyykin urbaanina filosofina. Virilio kylläkin kiinnittää erityistä huomiota kaupungin sykkeeseen, mutta ei ainakaan *Katoamisen estetiikka*ssa ole silmänä väkijoukossa, kuten **Charles Baudelaire**, vaan pikemminkin silmänä ohikulkevassa autossa. Virilio-kaan ei viihdy kaupungissa, vaan astuu autoon ja lähtee maalle katsomaan maisemia.

Virilion vauhdin tiede, *dromotologia*, tutkii vauhtia, automobiilista ja kinemaattista vauhtia, joka ulottuu yhteiskunnan, politiikan, tieteen ja ihmissuhteiden kaikille tasoille. Mutta Virilio ei näe vauhdissa juurikaan positiivisia asioita. Vauhti on sidottu teknologian murskaavaan totalitarismiin, vauhti turmelee demokratian, koska nopeassa päätöksenteossa ei ole aikaa keskustella ja tiedonvälitys on eliitin hallussa. Vauhdin nihilismi tuhoaa maailman totuudellisuuden luomalla elokuvallisen "valepäivän", joka on juhlaa vailla huomista, ikuista viimeisen päivän lykättyä toistamista. Se on poissaolaa, katoamisen estetiikkaa, joka kaappaa subjektin aika-avaruudellisen kontekstin ulkopuolelle, kuten Virilio ilmaisee.